

УДК 631.48:378.4(477.74-21)»1865/1933»

В. І. Тригуб, канд. геогр. наук, доц.**Н. О. Попельницька**, студентка

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

кафедра ґрунтознавства і географії ґрунтів

вул. Дворянська 2, Одеса-82, 65082

grunt.onu@mail.ru

ГРУНТОВО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ІМПЕРАТОРСЬКОМУ НОВОРОСІЙСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

У статті узагальнені архівні матеріали та друковані праці стосовно становлення та розвитку ґрунтово-географічних досліджень в Імператорському Новоросійському університеті. Висвітлено основні наукові досягнення та напрями досліджень впродовж 1865-1933 рр. Розглянуто внесок Палімпсестова І. У., Абашева Д. М., Бичихіна А. О., Щусева С. В. в розвиток ґрунтознавства як самостійної науки. Висвітлені наукові погляди та внесок О. Г. Набоких і Г. І. Танфільєва у розвиток ґрунтознавчої науки, під керівництвом яких були проведені широкомасштабні дослідження південних територій, складені ґрунтова карта Херсонської та фізико-географічне районування Одеської губернії. Встановлено велике теоретичне і практичне значення ґрунтово-географічних досліджень, започаткованих в Новоросійському університеті, для сучасної науки.

Ключові слова: ґрунтознавство, ґрунтово-географічні дослідження, Новоросійський університет.

«Якщо не знати минулого, неможливо зрозуміти істинний сенс сучасного й мету майбутнього...»

Максим Горький

Вступ

16 травня 2014 року виповнилося 80 років з дня заснування геолого-географічного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Проте, ґрунтово-географічні дослідження в університеті розпочалися задовго до відкриття географічного факультету. Навчальний заклад був створений в Новоросійському краї за наказом імператора Олександра II в 1865 р. і отримав назву Імператорського Новоросійського університету. Під цією назвою університет проіснував до 1920 р., коли був реорганізований у ряд інститутів – народної освіти, соціального виховання, фізико-хіміко-математичний, професійної освіти. Та в 1933 р. був відновлений під назвою Одеського університету. Російський історик і публіцист В. І. Модестов, який деякий час працював в Одесі, писав: *«Университетъ, каковъ бы онъ ни былъ, въ какіе бы условия онъ не был поставленъ, есть все-таки университетъ, то есть, вместилище высшей науки, авторитетный орган современнаго знания, представитель умственныхъ успехов, достигнутыхъ человечествомъ въ*

его совокупности... И вот Одесса, а сь нею и весь Новороссийскій край обладают этой могущественной силой, этим важнейшим рычагом высшаго образования, этим двигателем просвещенныхъ идей в общественной массе...» [9, с. 335]. З дня свого заснування університет став центральною установою науково-дослідної діяльності, центром накопичення і збереження наукової інформації та місцем підготовки висококваліфікованих фахівців різних напрямів підготовки, в тому числі і в галузі сільського господарства та ґрунтознавства.

Розвиток будь-якої науки – це складний багатогранний процес. Тому актуальним є проведення ретельного аналізу літературних та архівних матеріалів щодо становлення і розвитку ґрунтознавчої науки в стінах Імператорського Новоросійського університету. *Об'єктом* вивчення є ґрунтово-географічні дослідження в Імператорському Новоросійському університеті, *предметом* — основні віхи становлення і розвитку ґрунтово-географічних пошуків. *Мета роботи* полягає в узагальненні архівних матеріалів та друкованих праць стосовно становлення та розвитку ґрунтово-географічних досліджень в Імператорському Новоросійському університеті взагалі, незалежно від того, на якій кафедрі.

Матеріали і методи досліджень

Дана стаття ґрунтується на використанні та узагальненні широкого спектру літературних та архівних матеріалів, що включають роботи провідних вчених (В. І. Модестова, С. В. Щусева, І. У. Палімпсестова, А. О. Бичихіна, О. Г. Набоких, Г. І. Танфільєва та інших), а також окремі напрацювання сучасних науковців з питань вивчення історії ґрунтознавчої науки (С. С. Бракіна, Ю. О. Амброз, М.І. Краковського, Я. М. Біланчина, В. І. Михайлюка). Зазначені матеріали дозволили провести ретельний аналіз щодо розвитку і становлення ґрунтознавчої науки в Новоросійському (нині Одеському національному) університеті. Отримана інформація була систематизована

Результати дослідження та їх обговорення

Вперше викладання професійних основ сільськогосподарських наук і вчення про ґрунти як основний засіб сільсько- і лісогосподарського використання в Новоросійському краї започаткував у Рішельєвському ліцеї в Одесі, в 1851 р. Іван Устинович Палімпсестов. В ліцеї вчений читав курси агрономії і лісівництва, виконував обов'язки секретаря Одеського Імператорського товариства сільського господарства (відповідно до [4]). Після перетворення ліцею в університет був призначений професором та завідувачем кафедри агрономії і лісівництва. Тоді ж було засновано агрономічний кабінет з лабораторією, де викладався курс агрономічної хімії. Ґрунтознавство ж вивчалось у складі сільськогосподарських дисциплін в складі біологічних наук [6]. Важливе значення мали праці Івана Устиновича: «Вступительная беседа о сельском хозяйстве Новороссийского края» [4], значний обсяг якої займає бібліографія сільськогоспо-

дарських рослин та «Сборник статей о сельском хозяйстве юга России» [13]. Саме він став посібником для місцевих землевласників з питань покращення ведення господарства. В праці «Мои воспоминания» [12] автор передав своє занепокоєння хижим відношенням людини до такого дару природи як ґрунт: *«Кто изъ нас, при дарованном правѣ хозяйничать по своему усмотренію, о нашемъ расхищеніи сокровищъ природы думаетъ? ... Землевладельцы должны вести такъ называемое интенсивное хозяйство, пролагая пути къ известнымъ улуценіямъ въ области сельскаго хозяйства...»* [12, сс. 131 и 136].

Розвитком агрономії та сільського господарства цікавився також хімік і агроном Дмитро Миколайович Абашев. Вчений читав курс агрономічної хімії, на якому вивчались основні особливості кругообігу речовин у землеробстві та заходи впливу на процеси, що відбуваються у ґрунті і рослинах та сприяють підвищенню врожайності сільськогосподарських культур. Це набуло великої популярності серед поселенців Новоросії — сербів, болгар, італійців, німців, молдаван, турків, греків, завдяки чому їх господарства були дуже прибутковими. Серед інших досліджень науковця — можливість розведення лісів в степу, методики досліджень ґрунтових зразків, про що свідчать його публікації у періодичних виданнях: «Записка по вопросу о разведении лесов в степной части Новороссийского края» [2], «Заметка о механическом анализе почвы» [1] та інші.

Початок розвитку більш детальних ґрунтових досліджень в Новоросійському університеті було закладено в 90-х роках XIX ст. приват-доцентом Афанасієм Олексійовичем Бичихініним, який досліджував вплив вітрової ерозії на родючість ґрунтів, залежність глибини ґрунтового покриву від висоти місцевості. Він звернув увагу на вплив пилових буревіїв та суховіїв, на їх значення у веденні сільського господарства.

Вчений сприяв розповсюдженню докучаєвського ґрунтознавства у Новоросійському університеті і доводив необхідність викладання даного предмету як для біологів та фахівців-аграріїв, так і для географів. Він наголошував: *«Знакомство съ почвой, составляющей один изъ основныхъ факторовъ производства растительныхъ продуктовъ, требуетъ знанія минералогіи и геологіи ... Почва подвергается изученію не только со стороны химической, т. е. въ отношеніи количества и качества питательныхъ веществъ, входящихъ в составъ почвы, но и съ физической, – со стороны сложенія почвы и ея отношеній къ воздуху и воде, а также и съ микробиологической, обуславливающей многиі важные стороны жизни почвы... Такимъ образомъ, знакомство съ почвоведеніемъ в полномъ объеме и содержаніи, претендующимъ не безъ основанія на самостоятельную научную дисциплину, кругъ естествознанія въ университетскомъ преподаваніи расширяется, такъ какъ геологія съ этой точки зренія почти не рассматриваетъ поверхностные слои коры земной...»* [7, с. 18, 27]. Таке кредо професіонала дало яскравий знак того, що ґрунтознавство в найбільшому ступені є наукою географічною. У 1903-1904 академічному році вперше в на-

вчальних планах природничого відділення університету з'являється самостійний курс «Прикладное почвоведение», який викладав А. О. Бичихін [6].

Велике значення для розвитку ґрунтознавства в університеті мали роботи агронома С. В. Щусєва, який в одній зі своїх статей наголосив на необхідності відкриття кафедри ґрунтознавства: *«Съ возникновением у нас науки о почве, какъ самостоятельной дисциплины въ свое время еще проф. В. В. Докучаевымъ возбуждался вопросъ объ открытіи отдельныхъ кафедръ почвоведенія при университетахъ. Вопросъ этотъ остался открытымъ и по сіе время, а между темъ его следовало бы поставить теперь на очередь...»* [17, с. 219]. Проте, ще тривалий час питання щодо відкриття кафедри ґрунтознавства в університеті залишалося невирішеним.

Новий етап в розвитку ґрунтознавства і ґрунтових досліджень як в Новоросійському університеті зокрема, так і на території півдня України взагалі розпочався на початку ХХ ст. і пов'язаний з іменами вчених, послідовників В. В. Докучаєва, Олександром Гнатовичем Набоких та Гаврилом Івановичем Танфільєвим [3].

До Одеси О. Г. Набоких приїхав у 1905 р. Впродовж 1905-1906 рр. під його керівництвом були проведені перші широкомасштабні дослідження ґрунтів півдня України на підставі теорії ґрунтознавства В.В.Докучаєва. Початок вивчення ґрунтів і їх особливостей в університеті був пов'язаний із становленням ґрунтознавства як самостійного навчального предмету. Викладання даної дисципліни, за словами вченого, ускладнювалось відсутністю наочності, яка допомогла б слухачам лекцій краще зрозуміти навчальний матеріал. Саме ця обставина змусила Олександра Гнатовича приступити до збору ґрунтових колекцій [11]. Визначене дослідження незабаром розширилось. О. Г. Набоких писав: *«... нельзя ограничиться сборомъ учебной коллекции и беглымъ ознакомлениемъ с разнообразіемъ почвъ края, а требовалось детальное изученіе всехъ главнейшихъ видовъ местныхъ почвъ и ґрунтов, установленіе для нихъ классификаціи и районовъ распространенія определеннаго химическаго состава и сельскохозяйственнаго достоинства почвъ въ связи с ихъ наружными признаками и устройства общедоступнаго почвеннаго музея, где заинтересованные почвоведеніемъ лица могли бы ознакомиться съ основами этой науки...»* [10, с. 5].

Упродовж 1906-1911 рр., під керівництвом О. Г. Набоких були обстежені ґрунти у всіх уездах Херсонської, Бессарабської, Тираспольської і Подільської губерній, складено схематичну карту ґрунтів південного-заходу Росії, на основі методу «ізогумусових смуг», запропонованого ще В. В. Докучаєвим. Саме Олександр Гнатовичу належать методи глибоко-ґрунтового дослідження та так званої «трифазної ґрунтової зйомки» [16]. Цей напрямок був опанований переважно на біологічних кафедрах. Вчений опублікував ряд робіт з питань ґрунтоутворення, в яких розглядав суть явища вилуговування, підзолотворення та зв'язок морфології з хімізмом ґрунту. Вперше вказав на ярусність лесової товщі (як ґрунтоутворюючої породи) та виділив типи похованих ґрунтів в лесовій товщі.

Протягом 1913–1916 рр. повторно були проведені дослідження й картографування ґрунтів території Херсонської губернії та створено 10-верстну ґрунтову карту (1:41700) на підставі сумісної польової експедиції географічної та біологічної кафедр. В результаті проведених досліджень і зібраних матеріалів та ґрунтових колекцій було засновано ґрунтовий музей з офіційною назвою «Ґрунтовий Музей Імператорського Новоросійського Університету імені графа Павла Миколайовича Ігнат'єва» [11]. Коли був організований Одеський сільськогосподарський інститут, то музей було саме йому передано. У даний час у Ґрунтовому музеї, що є складовою частиною Одеського державного аграрного університету, виставлені 48 збережених монолітних зразків, які представляють розрізи ґрунтів на глибину до 4 м. З них 38 монолітів представляють підтипи чорноземів, у тому числі утворених на різних ґрунтоутворюючих породах.

Серед значних наукових досягнень О. Г. Набоких слід відмітити також застосування водно-режимної концепції ґрунтоутворення і профільно-генетичної концепції класифікації ґрунтів. За твердженням вченого, процеси, що ведуть до створення ґрунтових типів, визначаються балансом і циркуляцією вологи в поверхневих горизонтах вивітрювання. Олександр Гнатович обґрунтував виділення чотирьох основних груп водних режимів (1915 р.), основою яких вважав характер циркуляції водного розчину. Він вперше розробив класифікацію чорноземів, яка враховувала тип водного режиму та динаміку карбонатів. Довів, що основним ґрунтоутворюючим фактором чорноземів є рослинність, а регульований рослинністю водний режим визначає всі типові властивості чорноземів. На основі детальних досліджень вмісту і морфології карбонатів вчений висунув ідею про класифікаційну роль карбонатних новоутворень для степових ґрунтів. Вони були поділені на три типи за характером структури, товщиною гумусового горизонту й характером переходу в материнську породу, а також специфічними карбонатними новоутвореннями:

- перший тип — великої товщини чорноземи північної окрайки степу з карбонатами в перехідному горизонті у вигляді кристалічної вапняної цвілі і карбонатної муки;
- другий тип — чорноземи посушливої південної смуги степу з карбонатами у вигляді білозірки і специфічною структурою, ущільненням і кольором, що обумовлені відкладенням півтораоксидів;
- третій тип ґрунтів — каштанові і бурі суглинки, приурочені до прибережної, найбільш посушливої смуги, які майже позбавлені зернистої структури, мають слаборозвинений, гумусовий горизонт буруватого кольору, а також характеризуються наявністю кристалів і друз гіпсу, що високо залягають у профілі [8].

Значний внесок у формування і розвиток вітчизняної науки та досліджень південно-західних територій зробив Гаврило Іванович Танфільєв. В період реорганізації університету з 1920 по 1928 рр. він очолював науково-дослідну кафедру фізичної географії і геології Одеського інституту народної освіти. В 1924 р. за матеріалами, зібраними разом із Набоких О. Г., Гаврило Іванович

складає ґрунтову карту Одеської (колишньої Херсонської) губернії [15]. Ця подія свідчила про подальший розвиток географії в цілому в Одесі.

Особливу цікавість викликає також його робота «Главнейшие физико-географические районы Одесской губернии» [14], ще одна дуже важлива географічна подія. В цій роботі автор зробив спробу районування невеликої території, досить однорідної за своїм природним виглядом. Відповідно до районування, вся територія губернії була розділена на 9 районів, в залежності від висоти над рівнем моря:

- Причорноморські та Придніпровські рівнинні буроземні та каштанові степи, висотою до 30 сажнів (до 64,008 м) над рівнем моря;
- середньостепові рівнинні чорноземні степи, висотою від 30 до 60 сажнів (від 64,008 до 128,016 м). Район простягається на схід до Інгульця;
- слабоувалисті чорноземні степи висотою від 60 до 90 сажнів (від 128,016 до 192,024 м). Район поділяється Бугом на східну і західну частини, утворюючи підрайони;
- значно розчленований передстеп чи лісостеп на висотах від 90 до 120 сажнів (від 192,024 до 256,032 м) із значним розвитком дубових лісів;
- Балтський передстеп чи лісостеп на висотах вище 120 сажнів;
- нижнє переддніпровське Полісся на півночі губернії;
- піски Лівобережжя (Олешківські) на території нижнього Дніпра;
- солонуваті землі західної частини Дніпровського уезду;
- плавні в гирлових областях Дністра, Бугу, Дніпра і їх притоків.

Вчений вказав, що основною породою, що накладає свій відбиток на головні особливості природи губернії, являється лес, який вміщує деякі шкідливі для лісів речовини, що зумовлює безлісся степів. Навів докази того, що ліси починають з'являтися там, де поверхня степу розчленовується балками. Це дає вихід водам, які просочуються в ґрунт та лес, розчиняючи шкідливі речовини [14].

Для визначення глибини залягання вуглекислого вапна Г.І. Танфільєв першим використав та пояснив методику використання явищ скипання. Воно дає можливість визначити, до якої глибини вилугуване вуглекисле вапно. Тим самими визначається і максимальна глибина видалення легкорозчинних, шкідливих для лісу солей. Скипання на невеликій глибині чорноземних ґрунтів від дії на них кислоти пояснюється заляганням чорноземів на породах, багатих вапном. Вчений довів, що глибина скипання в степах збільшується по мірі руху на захід і північ, у відповідності із збільшенням опадів [5].

Незважаючи на те, що після реорганізації університету (1920 р.) і аж до закінчення Великої Вітчизняної війни центр дослідних робіт в галузі ґрунтознавства перемістився в Одеський сільськогосподарський інститут, в ґрунтових дослідженнях брали участь також і географи ОІНО. В цей час в стінах Одеського (колишнього Новоросійського) університету продовжували читати курси ґрунтознавчого циклу [6]. А ґрунтознавчі дослідження стали чітко вираженими практичними, що вирішують суто виробничі завдання.

Висновки

1. Отже, наведені вище матеріали засвідчують, що викладання основ ґрунтознавства в Одесі було започатковано ще до заснування університету — в Рішельєвському ліцеї вченим І.У. Палімпсестовим. Завдяки діяльності Д. М. Абашева, А. О. Бичихіна, С. В. Гусева, Г.І. Танфільєва ґрунтознавство було методично розроблено як самостійна навчальна дисципліна. Її вивчення дало можливість готувати кваліфікованих спеціалістів у галузі сільськогосподарського виробництва.

2. Новий етап в розвитку ґрунтознавства і ґрунтово-географічних досліджень в Новоросійському університеті зокрема, так і на території півдня Росії в цілому, розпочався на початку ХХ ст. Він був пов'язаний із науковими дослідженнями вчених О. Г. Набоких та Г. І. Танфільєва. В результаті їх діяльності були створені ґрунтові карти Харківської, Подільської і Херсонської губерній, засновано перший ґрунтовий музей, розроблено класифікацію чорноземів, проведено фізико-географічне районування території сучасної Одеської області.

3. Таким чином, ґрунтово-географічні дослідження, проведені науковцями Імператорського Новоросійського університету вирізняються не лише становленням ґрунтознавства як самостійної науки, а й фундаментальними науково-обґрунтованими пошуками, які мають велике теоретичне і практичне значення та слугують основою сучасних ґрунтознавчих напрацювань.

Список використаної літератури

1. *Абашев Д. Н.* Записка по вопросу о разведении лесов в степной части Новороссийского края // Записки Императорского Общества Сельского Хозяйства Южной России. – 1871. – Вып. 4. – С. 283-297.
2. *Абашев Д. Н.* Заметка о механическом анализе почвы // Записки Императорского Новороссийского университета. – 1870. – Т. 4. – Вып. 1-6. – С. 361-367.
3. *Амброз Ю. О., Биланчин Я. М.* Развитие геолого-географических наук в Одесском университете (1865-2000) // История Одесского университета (1865-2000). – О.: Астропринт, 2000. – с. 19-20, 126-129, 172-173.
4. *Биланчин Я. М.* Ґрунтознавство в Одеському університеті: короткий часопис, науково-практична проблематика, перспективи // Вісник Одеськ. нац. університету. Сер. геогр. і геол. науки. – 2012. – Т. 15. – Вип.5. – С. 40-46.
5. *Белозоров С. Т.* Гавриил Иванович Танфильев. – Москва: Гос. Сельхозиздат, 1949. – 44 с.
6. *Бракин С. С., Мищенко Г. П., Смирнов О. М.* Ґрунтознавство // Історія Одеського університету за 100 років. – Київ: Вид-во Київ. університету, 1968. – С. 196 – 198.
7. *Бычихинъ А. А.* Предмет и задачи университетской агрономии // Записки Императорского Новороссийского университета. – 1901. – Т. 83. – С. 17-36.
8. *Михайлюк В. И.* А. И. Набоких – теоретик и организатор почвоведения в Украине // Ґрунтознавство. – 2003. – Т.4. – № 1-2. – С. 95-101.
9. *Модестовъ В. И.* Русская наука въ последние двадцать пять лет // Записки Императорского Новороссийского университета. – 1890. – Т. 54. – С. 335-361.
10. *Набоких А. И.* Об учреждении почвенного музея в Одессе // Отдельн. Оттиск из «Южн. Мелиорац. бюллетеня». – Одесса, 1911. – № 19-20. – 7 с.
11. *Набоких А. И.* Об учреждении почвенного музея при Императорском Новороссийском Университете. Докладные записки, составленные проф. А. И. Набоких по поручению Физико-Математического Факультета Императорского Новороссийского Университета. – Одесса, 1916. – 50 с.
12. *Палимпсестовъ И. У.* Мои воспоминания. – Москва: Типогр. А. Гагцука, 1879. – 164 с.
13. *Палимпсестовъ И. У.* Сборник статей о сельском хозяйстве юга Росии извлеченных из Записок Императорского Общества сельского хозяйства южной России с 1830 по 1868 год. – Одесса: Типогр. П. Францова, 1868. – 920 с.
14. *Танфильев Г. И.* Главнейшие физико-географические районы Одесской губернии. – Одесса, 1924. – 41 с.

15. Тригуб В. І., Попельницька Н. О. Г. І. Танфільєв та Одеська школа ґрунтознавства // Україна: географія цілей та можливостей: Зб. наук. праць / Відп. ред. Є. М. Цвєлих. – Н.: ФОП Лисенко М. М., 2012. – Т. 1. – С. 332 – 336.
16. Тригуб В. І. Ґрунтово-географічні дослідження півдня України в другій половині XIX — першій половині XX століття // Геополітика і екогеодинаміка регіонів. – 2014. – Т. 10. – Вип. 1. – С. 914 – 922.
17. Шусєв С. В. О необходимости расширения преподавания агрономии в университетах // Записки Императорского Новороссийского университета. – 1903. – Т. 90. – С. 215-220.

References

- [1] Abashev D. N. 1871. Zapiska po voprosu o razvedenii lesov v stepnoy chasti Novorossiyskogo kraja. Zapiski Imperatorskogo Obshchestva Selskogo Khozyaystva Yuzhnoy Rossii. 4: 283-297.
- [2] Abashev D. N. 1870. Zаметка o mekhanicheskom analize pochvy. Zapiski Imperatorskogo Novorossiyskogo universiteta 4 (1-6): 361-367.
- [3] Ambroz YU. O. 2000. Rozvytok geologo-geografichnykh nauk v Odes'komu universyteti (1865-2000). Istoriya Odeskogo universytetu (1865-2000)ю 19-20, 126-129, 172-173. Odessa: Astroprint.
- [4] Bilanchin Ya. M. 2012. **Ґрунтознавство в Одес'кому університеті: короткий часопис, науково-практична проблематика, перспективи**. Вісник Одес'к. нац. університету. Сер. геогр. і геол. науки 15 (5): 40-46.
- [5] Belozorov S. T. 1949. Gavriil Ivanovich Tanfil'ev. Moskva: Gos. Selhozizdat.
- [6] Brakin S. S., Mischenko G. P., Smirnov O. M. 1968. Ґрунтознавство. Istoriya Odes'kogo universitetu za 100 rokiv. 196 – 198. Kiev: Vid-vo Kiiv. universitetu.
- [7] Bychihin` A. A. 1901. Predmet i zadachi universitetskoj agronomii. Zapiski Imperatorskago Novorossiyskago universiteta 83: 17-36.
- [8] Mihajlyuk V. I. 2003. Nabokih – teoretik i organizator pochvovedeniya v Ukraine. Gruntoznavstvo 4 (1-2): 95-101.
- [9] Modestov` V. I. 1890. Russkaya nauka v` poslednie dvadcat' pyat' let. Zapiski Imperatorskogo Novorossiyskogo universiteta 54: 335-361.
- [10] Nabokih A. I. 1911. Ob uchrezhdenii pochvennogo muzeya v Odesse, Otdel'n. Ottisk iz «Yuzhn. Meliorac. byulletenya». (19-20).
- [11] Nabokih A. I. 1916. Ob uchrezhdenii pochvennogo muzeya pri Imperatorskom Novorossiyskom Universitete. Dokladnye zapiski, sostavlennye prof. A. I. Nabokih po porucheniyu Fiziko-Matematicheskogo Fakul'teta Imperatorskogo Novorossiyskogo Universiteta. Odessa: Novorossiyskij Universitet.
- [12] Palimpsestov` I.U. 1879. Moi vospominaniya. Moskva: Tipogr. A. Gagcuka.
- [13] Palimpsestov` I. U. 1868. Sbornik statej o sel'skom hozyajstve yuga Rosii izvlechenykh iz Zapisok Imperatorskago Obschestva sel'skago hozyajstva yuzhnoj Rossii s 1830 po 1868 god. Odessa: Tipogr. P. Francova.
- [14] Tanfil'ev G. I. 1924. Glavnejshie fiziko-geograficheskie rajony Odesskoj gubernii. Odessa.
- [15] Trigub V. I., Popelnicka N. O. G. I. 2012. Tanfil'ev ta Odeska shkola gruntoznavstva. Ukraїna: geografiya cilej ta mozhlivostej. Zb.nauk.prac. 1. 332 – 336. N.:FOP «Lisenko M. M.».
- [16] Trigub V. I. 2014. Ґрунтово-географічні дослідження півдня України в другій половині XIX – першій половині XX століття. Геополітика і екогеодинаміка регіонів 10 (1): 914 – 922.
- [17] Schusev` S. V. 1903. O neobhodimosti rasshireniya prepodavaniya agronomii v universitetah. Zapiski Imperatorskago Novorossiyskago universiteta 90: 215-220.

Стаття надійшла 4 лютого 2014 року

В. І. Тригуб, канд. геогр. наук, доцент
Н. А. Попельницькая, студентка
 Одеський нац. університет ім. І.І. Мечникова,
 ул. Дворянская 2, Одеса-82, 65082
 grunt.onu@mail.ru

ПОЧВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ИМПЕРАТОРСКОМ НОВОРОССИЙСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ

Резюме

В статье обобщены архивные материалы и печатные работы касавемо становления и развития почвенно-географических исследований в Императорском Новороссий-

ском университете. Освещены основные научные достижения и направления исследований в период с 1865 по 1933 гг. Рассмотрено вклад Палимпестова И. У., Абашева Д. Н., Бычихина А. А., Щусева С. В. в развитие почвоведения как самостоятельной науки. Освещены научные взгляды и вклад А. Г. Набоких и Г. И. Танфильева в развитие науки почвоведение, под руководством которых были проведены широкомащтабные исследования южных территорий, составлены почвенная карта Херсонской и физико-географическое районирование Одесской губернии. Установлено большое теоретическое и практическое значение почвенно-географических исследований, начатых в Новороссийском университете, для современной науки.

Ключевые слова: почвоведение, история, исследования, Новороссия, университет, наука, развитие.

Trigub, V.I., PhD, Ass. Prof.

Popelnitskaya, N.A., Student

National Mechnikov's University of Odessa,
Dept. of Soil Science and Geography of Soils,
Dvorianskaya st., 2, Odessa-82, 65082, Ukraine
grunt.onu@mail.ru

SOIL–GEOGRAPHICAL RESEARCHES AT THE IMPERIAL UNIVERSITY OF NOVOROSSIYA

Abstract

In the article are analyzed and summarized the archives and published works concerning the formation and development of soil-geographical researches at the Imperial University of Novorossiya. The fundamental scientific achievements and research directions during 1865-1933 years was highlighted. It was found that teaching the basics of soil science at the University of Novorossiya started in the mid-nineteenth century by I.U. Palimpsestov. Thanks to the D.M. Abashev, A.O. Bychyhina, S.V. Shchusev soil science became an independent discipline. Soil – geographical study of the early twentieth century related to the activities of scientists, Dokuchaev's followers – such as O.G. Nabokyh and G.I. Tanfiliev. Managed by O.G. Nabokyh were conducted extensive researches of Odessa (Kherson) province, were compiled soil maps of the studied areas, worked out classification of soils, which is based on the types of water regime and dynamics of carbonates, founded the first museum of soils in Ukraine. G.I. Tanfiliev developed zoning of Odessa (Kherson) province, depending on altitude, he long time supervised by research work of students of the University. The researches, initiated in Imperial University of Novorossiya have great theoretical and practical importance as a basis for further soil-geographic researches and have an important value for the modern soil-geographical science.

Keywords: soil-science, history, research, Novorossia, University, science, development.